

I.Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
37. Seri/Yıl 1996/1997

KEYNESGİL SİSTEM, MALİYE VE PARA POLİTİKALARI TEMEL İLKELERİ

Prof.Dr. Süreyya HIÇ
Kocaeli Üniversitesi
İ. İ.B.F. İktisat Bölümü

Giriş:

Bu makalede Keynesgil maliye ve para politikaları temel ilkelerini saptamaya çalışacağım. Keynesgil makroekonomik sistemi daha iyi anlamak için Keynes-öncesi Klasik iktisatçıların makro analizlerini ve buna dayanan maliye para ve iktisat politikalarını da önceden kısa bir şekilde gözden geçirmek gerekecektir. Keynesgil makroekonomik sistem ve bu sisteme dayalı maliye ve para politikaları böyle bir mukayese ile daha iyi anlaşılabilir. Klasiklerin temel savı ekonominin otomatik olarak tam istihdam dengesine geleceğidir. Bu nedenle istihdamı arttırmak üzere maliye ve para politikası uygulanmasına gerek yoktur. Keynesgil makro ekonomik sisteme göre ise ekonomi otomatik olarak tam istihdamı sağlamaz. Aksine, kendi haline bırakıldığında efektif talep noksanı yahut deflasyonist açık nedeniyle eksik istihdam dengesi oluşur. Bu durumda da tam istihdamı sağlamak, yahut en azından fiyat artışlarını da hesaba katarak istihdam seviyesini belirli bir hedef çerçevesinde yükseltmek için maliye ve para politikası uygulanması gereklidir. Şüphesiz, talep enflasyonunun başgösterdiği dönemlerde ve bu kez enflasyonist açığı ve bunun yarattığı talep enflasyonunu önlemek üzere Keynesgil makro analiz çerçevesinde yine maliye ve para politikaları yoluyla devletin efektif talep düzeyini düşürmesi gerekir. Bir başka ifadeyle, konu herşeyden önce makro düzeyde ele alınacak ve toplam talebin idaresi (**demand management**) incelenecektir. Ekonominin arz yönü ve arz yönüne yönelik politikalar üzerinde durulmayacaktır. Yine maliye ve para politikalarının ayrıntıları, özellikle sektörel bazda sorunlar ve bunlarla ilgili maliye politikalarının ayrıntıları, yahut başlıca para politikası aletleri, bu aletlerin uygulanması ve etkinliği gibi konular da ele alınmayacaktır⁽¹⁾. Çünkü, bu makalede çizdiğimiz sınırlar içinde kalındığında dahi konu bir çok derinlikleri arzetmektedir.

¹ Bu konular herhangi bir para kitabından izlenebilir. Örneğin: Mükerrerem Hiç, **Para Teorisi ve Politikası, 1994, Bölüm III.**

Teorik tartışmalar, gerek makroekonomik sistemler gerek bu sistemlere dayalı iktisat politikası tartışmaları genellikle gelişmiş ekonomiler ve bu ekonomilerin özelliklerine göre sürdürülmüştür. Ancak bu tartışmalar, genellikle kapasite tahdidi içeren ve enflasyonist açık gösteren gelişen ülkelere de uyarlanabilir ve gelişen ülkelerde uygulanması gerekli maliye ve para politikası temel ilkeleri saptanabilir. Fakat gelişen ülkeler yahut yeni sanayileşen ülkeler için teorik bir model ve analizler çerçevesinde maliye, para ve iktisat politikalarını saptamak yine ayrı derinlikleri olan bir konudur. Bu nedenle iki konuyu tek bir makale içinde ele almak mümkün ve uygun değildir⁽²⁾.

Benzer mülahazalar Keynes sonrası ortaya çıkan ve Keynesil makroekonomik sistemden farklı olan ve farklı maliye ve para politikaları öneren makro sistemler ve görüşler içinde geçerlidir. Nitekim, Keynes'den hemen sonra Klasik otomatik tam istihdam savına bağlı iktisatçılar Keynes sistemindeki yatırım-tasarruf tutarsızlığını bertaraf eden yeni bir klasik sistem: "Genelleştirilmiş Klasik Sistem" ortaya atmışlardır. Bunu izleyerek Pigou etkisi tartışmaya açılmış ve Don Patinkin'in de katkılarıyla sorun Keynesgil ve Neo-Klasik iktisatçılar arasında gerek teorik gerek politika tavsiyeleri açısından "Neo-Klasik Sentez" denilen bir sonuca bağlanmıştır. Aynı zamanda Milton Friedman'ın öncülüğünü yaptığı bir grup iktisatçı para talebinin derinlemesine incelenmesine dayanan ve "monetarizm" olarak adlandırılan yeni bir analiz ve görüş ortaya atarak Keynesgil iktisatçılardan farklı politika tavsiyelerinde bulunmuştur. Daha sonra ve günümüze kadar uzanan bir dönemde ise başka bir grup iktisatçılar bu kere tüm fiyatlarda tam bir esneklik ile rasyonel beklentiler varsayımlarını birleştiren Neo-Klasik görüşü ileri sürmüşlerdir. Robert E. Lucas Jr.'un ön planda gözüktüğü bu Neo-Klasik iktisatçılar ise şok etkisi yaratmayan türde hiç bir politikanın ekonomi üzerinde etkin olmayacağını, esasen buna gerek olmadığını ileri sürmektedirler. Keynes sonrası tüm bu gelişmeleri de burada tek bir makale içine sığdırmaya imkân görülmemiştir⁽³⁾.

Bu makalede esas olarak Keynesgil makro iktisat sistemi ve buna dayalı maliye ve para politikaları ele alınırken konunun önemi hakkında bazı dayanaklarımız vardır. Birincisi, Keynesgil analizler. Keynes-sonrasında da teorik alanda geçerliliğini korumakta, genellikle makroekonomi ders kitaplarının temelini oluşturmaktadır. İkincisi, günümüzün çok değişmiş olan ekonomik şartlarına, Keynes karşıtı çok kuvvetli görüş ve akımların ortaya çıkmasına rağmen, gerek Avrupa'da ve

² Bu konu hakkında bir deneme: Süreyya Hiç, "An Attempt at Constructing An Aggregate Demand Model for Labor-Surplus LDCs", İ.Ü., S.B.E., **Siyasal Bilimler Dergisi**'nde yayınlanacaktır.

³ Keynes sonrası ve Keynes karşıtı tüm bu farklı görüş ve sistemler, daha ileride Kenan Bulutoğlu Armağanı içinde yayınlanacak bir makalede ele alınmaktadır.

hatta gerek ABD'de hükümetler ve para otoriteleri (Merkez Bankaları) bugün dahi, dikkatli ve çekinceli olmakla beraber, esasları Keynesgil olan maliye ve para politikaları uygulamaktadırlar. Gerçi Reagen döneminde ABD'de, M.Thatcher döneminde İngiltere'de bir süre monetarizm etkisinde politikalar uygulanmıştır. Fakat bu dönemlerde enflasyon önlenemediği, işsizlik ise arttığı için bu politikalardan vazgeçilerek tekrar ılımlı Keynesgil politikalara dönmüştür.

A. İLK KLASİKLERDE OTOMATİK TAM İSTİHDAM DENGESİ, MİKTAR TEORİSİ VE MALİYE VE PARA POLİTİKALARI REÇETESİ

1. Klasiklerin Temel Konularla İlgili Görüşleri

Buradaki incelemelerimizin başlangıç noktasını iktisat ilminin kurucuları ve liberal ekonomi rejiminin savunucuları olan ilk Klasik iktisatçılar oluşturacaktır. İlk iktisatçıların görüşlerinin tarihsel önemi yanında günümüze yansıyan yönleri de vardır. Nitekim, yakın yıllarda ve günümüzde monetaristlerin (parasal görüş yanlılarının) ve fiyatların esnekliği ile rasyonel beklentiler varsayımlarına dayanan Neo-Klasiklerin politika tavsiye ve görüşlerinin ilk Klasik iktisatçıların politik tavsiyelerine çok benzemesi bir rastlantı değildir. Fakat bu makalede herşeyden önce ilk Klasiklerin makro sistemi ve politika tavsiyeleri, Keynes'in makroekonomi sisteminin daha iyi anlaşılmasına ve değerlendirilmesine yardımcı olacağı için ele alınmaktadır.

Nitekim, ilk Klasikleri izleyen Keynes'in sistemi iktisatçılar tarafından "Keynesgil Devrim" (**Keynesian Revolution**) olarak adlandırılmaktadır. Buna karşın, yukarıda sözü edilen görüş ve sistemler sonuçları ve politika tavsiyeleri açısından ilk Klasiklere benzediği için Karşı-Devrim (**Counter-Revolution**) olarak anılmaktadır. Bu nitelendirmeler Basit Klasik Sistemin önemini açık olarak göstermektedir.

İlk Klasik iktisatçılar Adam Smith (**An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations**, 1776). ve David Ricardo'dan (**Principles of Political Economy and Taxation**, 1817). John Stuart Mill'e (**Principles of Political Economy**, 1848) ve oradan Alfred Marshall'a (**Principles of Economics**, 1890) kadar uzanır⁽⁴⁾. İlk Klasik iktisatçılar arasında özellikle ekonominin uzun dönemli gidişi ve dengesi konusunda önemli farklar mevcut bulunmakla beraber hepsi özellikle kısa dönemde tam istihdam dengesinin kendiliğinden yahut otomatik olarak oluşacağı

⁴ Klasikler hakkında toplu fikir için: J.A. Schumpeter, **History of Economic Analysis**, New York 1955; aynı zamanda: Mark Blaug, **Economic Theory in Retrospect**, 4. ed., Cambridge, 1985.

konusunda birleşirler. Bizim buradaki analizlerimizin temelini ise kısa dönem makro denge ile ilgili olarak varılan sonuçlar oluşturmaktadır. Kısa dönemde tam istihdam dengesi otomatik olarak sağlanıyorsa maliye ve para politikaları reçeteleri başka, sağlanamıyorsa başka olacaktır.

Buna karşı Malthus'un nüfus kanununu kabul eden Adam Smith ve David Ricardo'dan John Stuart Mill'e kadar ilk iktisatçılar ekonominin uzun dönemde Malthus kanunu uyarınca meydana gelecek nüfus artışı sonucunda durgunluk dönemine gireceğini kabul etmişlerdir⁽⁵⁾. Kendi döneminde Avrupa ülkelerinde süratli sanayileşme ve fert başına gelir ve ücretlerdeki süratli yükselmeye rağmen doğum oranının ve dolayısıyla nüfus artış hızının düştüğünü izleyen Alfred Marshall ise Malthus nüfus kanununu reddetmiştir. Marshall'a göre bu durumda ekonomiler sermaye birikimi ve süratli teknolojik ilerlemeler sonucu sınırsız ve tahditsiz biçimde büyüyeceklerdir. Bu büyüme kısa dönemlerde yine devamlı tam istihdam dengesi ile beraber yürüyecektir⁽⁶⁾.

Uzun bir süre ve 16. yüzyıldan 18. yüzyıl ortalarına kadar Merkantilist görüş ağır basmıştı ve bu çerçevede devlet ekonomiye yoğun biçimde müdahalelerde bulunmaktaydı. Sanayi devriminden sonra ve 18. yüzyılın sonlarına doğru bu yoğun müdahalelerin sanayici, tüccar ve müteşebbislerin faaliyetlerini kösteklediği, gelişmeye engel olduğu görülmüştür. Merkantilizme bir tepki olarak ortaya çıkan ilk Klasik iktisatçılar ekonomik liberalizmi savunmuşlardır. Onlara göre ekonomik faaliyetler serbest rekabet şartları altındaki piyasalarda fiyat mekanizması (yahut Adam Smith'in deyimiyle "görünmez el") tarafından en etkin şekilde yürütülecektir. O halde, devletin ekonomik faaliyetlere müdahale etmesine gerek yoktur⁽⁷⁾.

Bu bağlamda, Klasiklere göre uzun dönemde kaynakların ve üretimin sektörler arasında en etkin dağılımı fiyat mekanizması yoluyla sağlanacaktır. Aynı husus müdahalede etkinlik açısından geçerlidir. Uzun dönemde tekeliçi yahut normal-üstü kârlar ise kalkacak, fiyatlar müteşebbislerin riskini karşılayan "normal kârları" da içeren maliyetlere eşit olacaktır.

Serbest rekabet piyasalarının egemen olduğu ekonomilerde ihtisaslaşma üretimi ve üretimin verimliliğini yükseltecektir. Benzer şekilde uluslararası serbest ticaret de bu kez ülkelerarası mutlak üstünlük yahut mukayeseli üstünlük esaslarına göre uluslararası ihtisaslaşmaya ve

⁵ İlk Klasiklerin büyüme modeli hakkında: W.J.Baumol, **Economic Dynamics**, New York 1959, aynı zamanda: Mükerrrem Hiç, **Büyüme ve Gelişme Ekonomisi**, 1994.

⁶ Gardner Ackley, **Macroeconomic Theory**, New York 1961, Kısım İki.

⁷ Tam rekabet şartlarında üretim ve müdahalenin etkinliği bugün tüm makro iktisat ders kitaplarında incelenmektedir. Örneğin: R.L. Miller ve R.E. Meiners, **Intermediate Economics**, 1988.

bundan tüm ülkelerin faydalanmasına ve refahın artmasına yol açacaktır⁽⁸⁾. Ödemeler bilançosuna herhangi bir müdahaleye de gerek yoktur. O dönemlerde tüm ülkelerde altın para sistemi geçerliydi. Yeniden denge otomatik altın standardı teoremi uyarınca sağlanacaktır⁽⁹⁾. Altın sistemde paranın dış değeri altın paritesinde sabit kalmakla beraber dış ticaret dengesi bozulduğunda altın giriş ve çıkışları meydana gelecektir. Bu altın giriş çıkışlarına paralel olarak para miktarının ödeme açığı gösteren ülkede azalması miktar teorisi çerçevesinde orada fiyatları düşürecekler. Ödeme fazlası gösteren ülkede para miktarının artması da ülkede fiyatları yükseltecektir. İki ülkede fiyatların bu yönde değişmesi dış ödemeler dengesini yeniden sağlayacaktır. Bütün bu gelişmeler boyunca denge yine tam istihdam noktasında kalacaktır.

Klasik iktisatçılara göre devletin ekonomiye sosyal nedenlerle müdahale etmelerine de gerek yoktur. Çünkü uzun dönemde normal-üstü kârların ortadan kalkması bir yana, tam rekabet şartları altındaki emek piyasasında denge, reel ücretler yoluyla ve kendiliğinden yahut otomatik olarak tam istihdam noktasında oluşacaktır. Bu durumda devletin sosyal gayelerle ücretlere müdahalesi ve asgari ücret tespiti yoluyla ücretleri yükseltmesi ters teper ve gayri iradi yahut açık işsizliğin ortaya çıkmasına neden olur. Aynı sonuç kuvvetli işçi sendikalarının ortaya çıkması ve bunların tekelci davranışlarla ücretleri yükseltmesi şıkkı için de geçerlidir.

2. Klasiklerde Otomatik Tam İstihdam Dengesi

Bu makalede bizi ilgilendiren asıl önemli konu Klasiklerin ekonominin kısa dönem makro dengesi hakkında görüşleridir⁽¹⁰⁾. Klasik iktisatçılara göre tam istihdam dengesi reel piyasalarda ve tahsisen emek piyasasında fiyatlar genel seviyesinden bağımsız olarak oluşur. Emek piyasasında müteşebbislerin emek talebi üretim fonksiyonuna ve bunun türevini oluşturan emeğin marjinal fiziki verimliliği ve azalan marjinal fiziki verimlilik kanunu ile istihdam açısından kârın azamileştirilmesi şartını oluşturan reel ücretin emeğin marjinal fiziki verimliliğine eşit olması şartı ile birleştiğinde emek talebinin reel ücretle ters ilişkili bir fonksiyon olduğunu görebiliriz. Emek arzı ise bu kere işçinin dengesi ve boş zaman faydası uyarınca yine reel ücrete bağlı ve müspet ilişkili bir fonksiyon olduğu görülür. Tam rekabet şartları altında emek piyasasında denge kendiliğinden emek arz ve talep eğrilerinin kesiştiği noktada oluşacaktır. Bu noktada ise piyasada cari reel ücret seviyesinde çalışmak isteyen herkes iş bulduğuna ve istihdam edildiğine göre, gayri iradi yahut açık işsiz yoktur; bu nokta tam istihdam noktasıdır.

⁸ Mutlak üstünlük teorisini adam Smith, mukayeseli üstünlük teorisini D.Ricardo geliştirmiştir. Mukayeseli üstünlük uluslararası ihtisaslaşma tezine genellik kazandırmıştır.

⁹ Otomatik Altın Standardı Teoremi yine D.Ricardo tarafından ortaya atılmıştır. Ayrıntılı bilgi için: Mükerrerem Hiç, a.g.e., Bölüm IV.

¹⁰ Basit Klasik Sistem hakkında: G.Ackley, a.g.e., ve Mükerrerem Hiç, a.g.e.

Klasiklerde kârların giderek azalması ve faizin yatırımın maliyetini oluşturmasını hesaba katarsak yatırım faizin menfi bir fonksiyonudur. Tasarruf ise beklemenin mükafatını oluşturması bakımından faizin müspet bir fonksiyonudur. Yatırım ve tasarruf piyasasında denge faiz oranını verir. Tasarrufun faizin menfi bir fonksiyonu olmasının karşılığı olarak tüketim de bu kez faizin menfi bir fonksiyonu olarak karşımıza çıkacaktır. Bu durumda tasarruf ve yatırım denge düzeyinde ters yönde eşit bir değişme ile beraber yürür. Başka bir deyişle, yatırım ile tasarruf değişmesi denge üretim yahut reel gelir düzeyini ve toplam talep düzeyini değiştirmeyecektir. Bu durumda üretim artışı ise mutlaka eşit düzeyde talep artışı ile beraber ortaya çıkacaktır. Kısaca J.B.Say'ın "mahreçler kanunu" geçerli olacaktır.

Klasiklerde paranın yeri ve etkisi ise Miktar Teorisiyle belirlenmektedir. Klasiklerde para yalnızca muamele (bir de ihtiyat) saikiyle talep edilmektedir ve talep edilen para miktarı Marshall k'sı veya Irving Fisher'in dolanım hızı (V) ile ifade edilen sabit bir katsayı ile gelir düzeyine bağlıdır. Bu durumda hükümet yahut para otoriteleri tarafından tayin edilen para arzı düzeyi, otomatik tam istihdam düzeyinde üretilen mal miktarı yahut reel gelir düzeyine göre genel fiyat düzeyini oluşturur. Para talebi (veya Marshall k'sının yahut Fisher'de V'nin değeri) fiyatlar genel düzeyinden bağımsızdır. Buna göre, para arzındaki değişmeler fiyatlar genel düzeyinde ve nominal gelir düzeyinde aynı yönde ve aynı oranda değişme meydana getirir. Diğer bir parasal parametre olan nakit ücretler de aynı yönde ve oranda değişir. Dikkat edilirse, para arzındaki değişmeler yalnızca parasal parametreleri değiştirmekte, reel parametrelerin denge değerinde herhangi bir değişme olmamaktadır. Nitekim, fiyatların değişmesi karşısında emek piyasasındaki reel ücret dengesi aynı kalacak, buna göre nakit ücretler fiyatlarla aynı yönde ve oranda değişecektir. Reel ücret, istihdam ve reel gelir düzeyi aynı kaldığı gibi, faiz ve yatırım tasarruf piyasası da değişmez; denge yatırım, tasarruf, tüketim ve faiz düzeyi aynı kalır. Para miktarındaki değişmelerin sadece parasal parametreleri değiştirmesi, reel parametrelerin değerini değiştirmemesi özelliği paranın bir "peçe"den ibaret olması (**the veil of money**), yahut ekonomide "ikilem" (**dichotomy**) veya paranın "tarafsızlığı" (**neutrality of money**) gibi deyimlerle ifade edilmektedir. ⁽¹¹⁾

Basit Klasik Sistem aşağıda hatırlatma kabilinden, eş-anlı denklemler yardımıyla özetlenmektedir⁽¹²⁾. Bu eş-anlı denklemler sistemi olarak tam istihdam dengesi verecektir. Burada dengenin ayrıca cebrik veya geometrik yoldan gösterilmesine ve ispatlanmasına gerek görülmemiştir.

¹¹ G.Ackley, a.g.e., aynı zamanda R.Dornbusch ve S.fischer, a.g.e., s.241.

¹² Buradaki yorumun ve eş-anlı denklemlerin esasları: G.Ackley, a.g.e.

- 1- $M=kY$ veya $M=kPy$; $1>k>0$ (Para piyasası dengesi yahut Miktar Teorisi)
- 2- $i(r) = s(r)$; $i'<0$; $s'>0$
yahut
 $c(r) + i(r) = c(r) = s(r)$; $i'<0$, $s'>0$, $c'<0$ ve $c' + s' = 0$.
(Tasarruf yatırım dengesi, yahut toplam arz toplam talep eşitliği)
- 3- $y = y(N)$; $y'>0$, $y''<0$ (Üretim fonksiyonu)
- 4- $y' = \omega$ (Emek talebi ve istihdam açısından kârın azamileştirilmesi şartı)
- 5- $S_L = \emptyset(\omega)$; $\emptyset'>0$ (Emek arzı)
- 6- $\omega = W \div 1/P$ (Ücret özdeşliği)
- 7- $Y \equiv P \cdot y$ (Gelir özdeşliği)

Bu denklemde kullanılan işaretlerin anlamı aşağıdadır:

- M : Toplam (nominal) para arzı
k : Marshall k'sı yahut para talebinin gelir düzeyine oranı
Y : Nominal gelir düzeyi
P : Fiyatlar genel düzeyi
y : Reel gelir (üretim miktarı) düzeyi
i : Net reel yatırım düzeyi
r : Faiz oranı
s : Net reel tasarruf düzeyi
c : Reel tüketim düzeyi
N : İstihdam düzeyi
y' : Üretim fonksiyonunun 1. dereceden türevi ve tanım gereği MPL (Emeğin Marjinal Fiziki Verimliliği).
y'' : Üretim fonksiyonunun 2. dereceden türevi ve bunun 0'dan küçük olması azalan MPL kanununun geçerli varsayıldığını ifade etmektedir.
w : Reel ücret düzeyi
S_L : Emek arzı
W : Nominal ücret düzeyi

3. Klasiklerde Maliye ve Para Politikasının Genel İlkeleri

Klasik iktisatçıların ekonominin dengeleri ile ilgili bu görüşlerinin doğal sonucu devletin ekonomiye herhangi bir nedenle müdahale etmesine gerek olmadığı, yani liberal ekonomik rejimdir. Ekonomide tüm piyasalarda tam (yahut serbest) rekabet şartları geçerlidir. Bu varsayım altında da fiyat mekanizması tüm sorunları en etkin biçimde çözümlenmektedir. Bu durumda devletin sektörlere, sektörel yatırım ve üretime, mal fiyatlarına müdahale etmesi, gelir dağılımına müdahalesi, dış ticarete ve dış ödemeler dengesine müdahalesi sözkonusu olmamalıdır. Ancak yeni kurulan sanayiye (bebek sanayi - **infant industry**) istisnai olarak ve belirli bir süre için göreceli koruma uygulanabilir. Burada bizim konumuz için önemli olan husus ise ekonomide tam istihdamın kendiliğinden, yani otomatik olarak sağlanmasıdır. O halde, istihdamı arttırmak amacıyla maliye veya para politikaları uygulamak sözkonusu olmamalıdır. Bu durumda da Klasik iktisatçılara göre, tekeller ortaya çıktığı takdirde; işçi sendikaları dahil, bu tekelleri kırmaktan başka bir işlev düşmeyecektir. Klasiklerde devlet sadece iç ve dış güvenlik, eğitim, yargı vb. gibi "klasik fonksiyonlar" göreceklerdir. O halde, devlet ekonomide veya millî gelir içinde küçük bir yer işgal etmeli ve ekonomiyi etkilememesi açısından kamu bütçesi denk olmalıdır. Klasiklerin maliye politikasının en temel ilkesi budur. Bunun yanında bugünkü kuşakların yararlanacağı işlevlerin yükünü vergiler yoluyla bugünkü kuşaklara yüklemek ilkesine de riayet edilmelidir. Bu, yukarıda sözü edilen devlet fonksiyonlarının büyük çoğunluğu için geçerlidir. Şehir parkı gibi gelecek kuşakların faydalanacağı yatırım harcamalarının yükü ise bu kere yine gelecek kuşaklara yansıtılmalıdır. Buna göre de bu harcamalar tercihen devlet tahviliyle yapılmalı; bu iç borç ve faizi ileriki yıllarda ve yarınki kuşaklardan tahsil edilecek vergilerle ödenmelidir⁽¹³⁾.

Klasiklerin kurduğu makroekonomik sistemde paranın ve fiyatlar düzeyinin reel parametrelere etkisi yoktur. Ancak bu husus fiyatlarda küçük ölçüde değişimler için geçerli kabul edilmelidir. Klasikler fiyatların uzun süre düşmesinin yatırım ve üretimi menfi yönde etkilenebileceğini biliyorlardı. Kuşkusuz, enflasyon yahut fiyatların süratli ve önemli ölçüde yükselmesi de ekonomik ve sosyal mahzurlar doğuracaktır. Bu durumda sermaye birikimi ve teknik ilerlemeye paralel olarak uzun dönemde reel gelir ve üretim, yani mal arzı artarken para arzı artışı da fiyatlar genel düzeyini sabit bırakacak, yahut daha iyisi fiyatlarda çok az bir yükselme sağlayacak şekilde ayarlanmalıdır. Başka bir deyişle, para arzı artışı yaklaşık olarak ekonomik büyüme hızına eşit veya ondan çok az yüksek olmalıdır. Klasiklerde para politikasının temel ilkesi bundan ibarettir.

¹³ Bakınız, R.Dornbusch ve S.Fischer, a.g.e., s.236-240 ve G.Ackey, a.g.e., s.164-171.

4. Klasik Sistemin ve Politika Tavsiyelerinin Kısa Bir Eleştirisi

Klasik iktisatçılar iktisat ilminin temellerini kurmuş olmakla beraber onların politika tavsiyeleri ve tam anlamıyla ve her alanda iktisadi liberalizm "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" bir süre için İngiltere dışında fiilen hiçbir gelişmiş Avrupa ülkesi tarafından uygulanmamıştır. Herşeyden önce de gerek İngiltere'de gerek Almanya'da gerek diğer Avrupa ülkelerinde sosyal nedenlerle işçi sorununa müdahale gereği duyulmuştur. Bu bağlamda işçilerin çalışma şartları, çalışma saatleri düzenlenmiş, çocuk emeğine karşı kanunlar çıkartılmıştır. Ücretlere ise asgari ücretlerin tespiti yoluyla müdahale edilmiştir. Ayrıca sosyal güvenlik sistemi oluşturmuştur. Daha sonraları işçi ve işveren sendikalarının varlığı kabul edilmiş, toplu pazarlık, grev ve lokavt hakları bir düzenlemeye bağlanmıştır.

Sektörel açıdan ise özellikle tarım üreticisini korumak ve tarım gelirlerinin de nisbi istikrar sağlamak amacıyla tarım fiyatlarına ve üretimine müdahale edilmiştir.

Dış ticaret serbestisi o dönemin sanayii en ileri ülkesi olan İngiltere dışında pek rağbet görmemiştir. Avrupa ülkeleri kendi sanayilerinin de eşit düzeyde gelişmesini sağlamak üzere göreceli olarak korumacılığa (**protectionism**) başvurmuşlardır. Dış ödemeler bilançosu da serbest yahut kendi haline bırakılmamıştır. Çeşitli müdahalelerle, ithalatın kısıtlanması ve ihracatın ise teşvikî yolu seçilmiştir.

Bu makalenin temel konusu olan tam istihdam ve tam istihdamda devamlı büyüme savına gelince, fiili gelişmeler bu savın yanlışlığını göstermiştir. Çünkü, ülkeler sık sık eksik istihdam olayıyla karşılaşmışlardır. İstihdam, fiyatlar ve reel gelir düzeyleri sürekli ve sistemli şekilde konjonktür dalgalanmaları göstermiştir. Bu dalgalanmalara ve eksik istihdam yahut işsizliğe karşı Klasik maliye ve para politikası ise aciz kalmıştır. Çünkü Klasik sistem ve bu sistemdeki makro denge tasavvuru böyle bir durumu hesaba katmıyordu. Gerçi daha sonra Klasikler konjonktür dalgalanmalarını para ve kredi hacminin para otoriteleri ve bankalar tarafından ayarlanmasındaki yanlışlara ve sertliklere bağlamışlardır. Fakat bu izah yeterli değildi ve bunu izleyen para politikası teşebbüsleri de sonuç vermemekteydi⁽¹⁴⁾.

İşte böyle bir ortamda ve özellikle 1929-1934 Büyük Dünya Buhranının hemen sonrasında John Maynard Keynes **The General Theory of Employment, Interest and Money** (1936) ile yepyeni bir makroekonomik sistem meydana getirmiştir. Keynes gelişmiş ekonomilerin işleyişini bu sistemin daha iyi temsil ettiğini ve gerçekleri daha iyi

¹⁴ Nitekim: Alfred Marshall, **Currency and Credit**, 1912; R.G.Hawtrey, **Currency and Credit**, 1928 ve A.C.Pigou, **Industrial Fluctuations**, 1927.

yansıttığını ifade etmiştir. Keynes'in makroekonomik sistemine göre (gelişmiş) bir ekonomi kendi haline bırakıldığında tam istihdam dengesi otomatik olarak sağlanamamaktadır. Aksine, efektif talep noksanı dolayısıyla bir eksik istihdamı dengesi, gayrı iradi yahut açık işsizliğin ortaya çıkması olasıdır. Efektif talebin yükseltilmesi için ise devletin ekonomiye makro düzeyde müdahale ederek maliye ve para politikaları yoluyla toplam yahut efektif talebi, dolayısıyla da reel geliri (üretim düzeyini) ve istihdam düzeyini artırması gerekecektir. Keynesgil sistem ve bu sisteme göre uygulanması gerekli maliye ve para politikasının temel ilkeleri ileriki kısımda ele alınmaktadır.

B. KEYNESGİL MAKRO EKONOMİK SİSTEM, SİSTEMİN GETİRDİĞİ YENİLİKLER VE EKSİK İSTİHDAM DENGESİ

1. Keynes'in Getirdiği Başlıca Yeni Kavram ve Fonksiyonel İlişkiler

Keynes gelişmiş bir ekonomiyi temsil etmek üzere daha gerçekçi bir makro sistem kurarken ve bu sisteme göre gelişmiş ekonomilerde eksik istihdam ve açık işsizliğin başgösterebileceği sonucuna varırken Klasik sisteme kıyasla farklı başlıca 5 yeni makro kavramı ve fonksiyonel ilişki saptanmıştır. Bu yeni kavram ve fonksiyonel ilişkileri saptamadan ve gerçekçiliğini tahkik etmeden Keynesgil makro sistemi, eksik istihdam dengesini ve politika tavsiyelerini tam anlamıyla kavramak mümkün değildir. Bu nedenle burada ilk olarak bu yeni kavramlar ve fonksiyonel ilişkiler kısaca gözden geçirilecektir⁽¹⁵⁾.

Bu yeni kavram ve ilişkilerden birincisi paranın muamat saikiyle talep edilmesi yanında, tahvil fiyatları, tahvil fiyatları ve faiz ilişkisi ve buna göre elde para tutulması sonucunu getiren spekülasyon saikinin, bu saike dayanan likidite tercihi eğrisinin mevcuduyetidir. Makro iktisat literatüründe, gelir düzeyi ile ilişkili olan ve paranın muamelat saikiyle yapılan talebe "aktif ankes talebi" spekülasyon saikiyle yapılan ve faiz ile ters ilişkili olan talebi ise "atıl antes talebi" denmektedir. Buna göre para piyasası arz ve talebi Klasik makro sistemde kullanılan:

$$M = kY, \frac{dY}{dM} = k; 1 > k > 0; \text{ yerine:}$$

$$M = kY + L(r); \frac{\partial M}{\partial Y} = k, 1 > k > 0; \frac{\partial M}{\partial r} = \frac{\partial M}{\partial L} < 0$$

¹⁵ Burada ele alınan yenilikler hakkında daha ayrıntılı bilgiler için: R.L.Klein, *The Keynesian Revolution*, 1961; G.Ackley, a.g.e., William H. Branson, *Macroeconomic Theory and Policy*, New York 1979; R.Dornbusch ve S.Fischer, *Macroeconomics*, 1990 vb.

ile temsil edilecektir. M: nominal para arzı, k: Marshall k'sı, Y: nominal gelir düzeyi, r: faiz haddidir. denklemin sağ tarafındaki para talebi aktif ankes ve atıl ankes olarak iki bölüme ayrılmıştır. Şayet gerek para arzı gerek para talebi nominal yerine reel değerlerle ifade edilmek istenirse denklemin her iki tarafı Fiyatlar Genel Düzeyi (P) ile bölünür. Bu durumda para piyasası dengesi aşağıdaki şekli alır:

$$\frac{M}{P} = k \frac{P \cdot y}{P} + \frac{L}{P} (r) \text{ den hareketle:}$$

$$\frac{M}{P} = k (y) + l (r).$$

Burada M/P reel para arz miktarını ifade eder.

Keynes'in sisteminde atıl ankes talebinin ve bunun eksi faiz elastikiyetinin büyük önemi vardır. Atıl ankes talebinin bir özelliği düşük faiz hadlerinde spekülasyon saikiyle talep edilen paranın büyük ölçüde artması, başka bir ifade de atıl ankes talebi (eksi) faiz elastikiyetinin çok yüksek olmasıdır. Bu durumda para politikasının etkinliğinin fazla olmayacağı daha bu aşamada anlaşılabilir. Çünkü, para arzının ve buna bağlı olarak atıl ankes arzının artması karşısında faiz oranında fazla bir düşme olmayacaktır. Bir uç varsayım olarak da belirli ve çok düşük bir faiz haddinde atıl ankes talebinin menfi faiz elastikliği sonsuz kabul edilebilir. Buna "likidite tuzağı" denmektedir. Likidite tuzağının mevcut olduğu durumda ve likidite tuzağına gelindiğinde para politikasının etkinliği sıfır olacaktır. Çünkü, bu takdirde para arzını ne kadar arttırsak arttırılacak faizi düşürmek ve bu yoldan yatırım harcamalarını yükseltmek mümkün olmayacaktır.

Keynes'in getirdiği ikinci önemli yenilik Klasiklerde tasarrufun faiz oranı ile müspet, tüketim menfi ilişkisine karşın Keynes'de her ikisinin de reel gelir düzeyi ile müspet ilişkisi olmasıdır. Klasiklerde:

$$s = s (r), s' > 0; c = c (r), c' < 0 \text{ ve } s' + c' = 0$$

idi. Keynes'de ise devletin olmadığı basit bir ekonomi için:

$$s = s (y), s' > 0; c = c (y), c' > 0 \text{ ve } s' + c' = 1$$

kabul edilmektedir. Yukarıda tasarruf fonksiyonunun türevi (s') Marjinal Tasarruf Meylini (MPS), tüketim fonksiyonunun türevi (c') Marjinal Tüketim Meylini (MPC) temsil eder. Devletin mevcut olduğu

durumda tasarruf ve tüketim, reel gelir düzeyi yerine "kullanılabilir gelir"e bağlı kabul edilir. "Kullanılabilir gelir" net reel gelirden (safi millî hasıla) vergiler çıktıktan ve devletin gelir transferleri ilave edildikten sonra varılan "hanehalkları net gelir toplamından ibarettir. Şüphesiz Keynes sonrası incelemeler çok daha karmaşık tüketim ve tasarruf fonksiyonlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Fakat, Keynes'in reel gelir düzeyi ile tasarruf ve tüketim arasında tespit ettiği temel ilişkilerin önemi azalmamıştır. Bu ilişkinin önemi şuradadır. Tüketim ve tasarrufun reel gelir düzeyine bağlı olması, tüketim harcamaları, faize bağlı yatırım ile birleştiğinde toplam talebi oluşturmakta, reel gelir ve üretim düzeyini de. Klasiklerde olduğu gibi emek arz ve talebi dengesi değil, toplam yahut efektif talep düzeyi vermektedir.

Keynes'in iktisat analizlerine kazandırdığı üçüncü yeni kavram Yatırımların Marjinal Etkinliği (MEI) kavramıdır. Klasikler yatırım düzeyini (net reel yatırım) faize bağlı ve faiz ile menfi ilişkili kabul etmekle beraber bunun arkasında Sermayenin Marjinal Fiziki Verimliliği (MPK) ve müteşebbislerin yatırım düzeyi dengesinde kârın azamileştirilmesi şartı olarak $MPK=r$ ile çalışıyorlardı. MPK ise azalan verime tabidir; o halde Klasiklerde yatırım fonksiyonu faiz ile ters ilişkili olacaktır. Fakat bir o kadar önemli olarak, yatırım fonksiyonunun eksi faiz elastikiyeti yüksektir.

Keynes ise yatırım dengesi analizlerinde MPK kavramıyla çalışmasının doğru olmayacağı, yatırım talebi artması halinde yatırım malları fiyatlarının yükseleceğini, bunun da yatırımların kârlılığını etkileyerek yatırım talebini düşüreceğini iddia etmiştir. Keynes buna göre bir nakit kavramı olan ve yatırım malları fiyatlarındaki bu değişmelerin etkilerini de içeren MEI kavramını geliştirmiştir. Dengede $MEI=r$ şartı geçerli olacaktır. Fakat bu kavramın önemli bir sonucu vardır. Yatırım fonksiyonu yine faiz ile ters yönde ilişkili olmakla beraber yatırım fonksiyonunun eksi faiz elastikiyeti (1'den) düşüktür. Demek ki, Keynes'e göre faizde küçük bir düşme net reel yatırım düzeyinde daha da az bir yükselme meydana getirecektir. Bir uç varsayım olarak belirli bir faiz oranının altında yatırım fonksiyonunun eksi faiz elastikliği sıfır kabul edilirse, bu kere faizdeki olası değişmeler dahi yatırımlarda hiçbir yükselme sağlayamaz. Bu uç durumda para politikasının efektif talebi, reel gelir ve istihdamı yükseltmek açısından etkinliği yine sıfır olacak, bu hususlar ancak maliye politikaları ile sağlanabilecektir.

Keynesgil makro sistemde yatırım fonksiyonunun faiz elastikiyetinin düşük olması yüksek gelir yatırım fonksiyonunun faiz elastikiyetinin düşük olması yüksek gelir düzeylerinde Marjinal Tasarruf Meylinin yüksek, Marjinal Tüketim Meylinin düşük olması varsayımıyla birleştiğinde dengeyi otomatik olarak yahut kendiliğinden tam istihdam sağla-

mayacağı açık olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü, tüketim ve tasarrufun reel gelir düzeyine bağlı olması, tüketim ile yatırımın bir arada toplam yahut efektif talebi oluşturması demektir. Toplam üretim yahut gelir düzeyi bu durumda Klasiklerde olduğu gibi, emek piyasasında, emek arz ve talebinin kesiştiği istihdam noktasında değil, toplam yahut efektif talep düzeyine göre oluşur. Devletin ve dış ticaretin olmadığı basit bir Keynesgil makro sistemde:

$$c(y) = i(r) = c(y) + s(y).$$

$c(y) + i(r)$ toplam talep düzey ve eğrisini vermektedir. Yahut gerek toplam talep ve gerek toplamı arzdan $c(y)$ 'yi tenzil edecek olursak, denge gelir düzeyini yatırım tasarruf eşitliği verir diyebiliriz:

$$i(r) = s(y)$$

Yine Keynes'i izleyerek yatırımın faiz elastikliğinin düşük, Marjinal Tasarruf Meylinin ise reel gelirin yüksek olması nedeniyle yüksek olduğunu kabul edersek efektif talep düzeyine yahut yatırım-tasarruf eşitliğine göre oluşan denge reel gelir düzeyini tam istihdam altında ve bir ek-sik istihdam dengesi verecektir. Bunu "efektif talep noksanı" yahut "deflasyonist açık" ortaya çıkması olarak saptayabiliriz. Yahut yatırımların faiz haddi sifıra düşürülse dahi tam istihdam reel gelir düzeyindeki tasarruf düzeyinin altında kalacağından hareketle makro iktisat literatüründe bu durum "yatırım-tasarruf tutarsızlığı" olarak da adlandırılmaktadır.

Keynes makro üretim fonksiyonu ve emek talebi konusunda Klasiklerden farklı bir şey söylememiştir. Keynes'de de kısa dönemde makro üretim düzeyi istihdam düzeyine bağlı olacaktır. Kısa dönemde sermaye miktarını, teknoloji düzeyini ve tabii kaynakları sabit varsayabiliriz. İstihdam eden emeğin artırılması üretim düzeyini yükseltecektir. Ancak emek azalan marjinal fiziki verimlilik (MPL) kanununa bağlıdır. Buna göre de firmaların istihdam açısından kârın azamileştirildiği denge şartı emeğin marjinal fiziki verimliliğinin reel ücrete eşit olmasıdır. Bu durumda emek talebi reel ücretle ters ilişkili bir fonksiyon olarak karşımıza çıkar. Fakat Keynes'in makro analizlere getirdiği 4. önemli yenilik emek arzı ile ilgilidir. Klasikler emek piyasasında tam rekabet şartları varsayıyorlar ve öneriyorlardı. Tam rekabet şartları Klasiklerde emek piyasasında tam istihdam dengesini sağlayacaktı. Klasiklerde gerek yatırım ve tasarruf (demek ki tüketim) gelir düzeyi ile değil, faiz oranı ile ilişkili olduğu içinde emek piyasasında oluşacak otomatik tam istihdam dengesini bozan bir efektif talep noksanı (veya fazlası) sözkonusu olmayacaktır. Yani, J.B.Say'ın Mahreçler Kanunu geçerlidir.

Keynes ise kuvvetli işçi sendikalarının mevcut olduğunu ve bunların nakit ücreti tâyin etmesini kurumsal bir varsayım olarak peşinen kabul etmiştir. Emek piyasasında tam rekabet şartları mevcut değildir. Ne var ki, nakit ücretin işçi sendikaları tarafından tâyin edilen bir veri olması,

başka bir ifade ile nakit ücretlerin sertliği (rijitliği) Keynesgil makro-ekonomik sistemde eksik istihdam dengesinin temel nedeni değildir. Böyle olsaydı esasen Keynes'in sistemi Klasik sistemden ve vardığı sonuçtan farklı olmazdı. Eksik istihdam dengesinde rol oynayan temel neden, daha önce de işaret edildiği gibi, "efektif talep noksanı" yahut "yatırım-tasarruf tutarsızlığı". Üretim ise toplam talep düzeyine göre ayarlanmaktadır. Firmalar toplam talep düzeyine göre ayarlayacakları üretim düzeyinde azami emeğin o noktadaki marjinal fiziki verimliliğine eşit reel ücret vermeye hazırdırlar. İşçi sendikaları da toplam talep ve toplam üretim düzeyini hesaba katarak, alabilecekleri azami reel ücret düzeyini bu esaslara dayanarak tahmin ederler ve fiyatlar genel düzeyine bakarak azami reel ücret düzeyini sağlayan nakit ücret düzeyini saptarlar. Aksi takdirde, yani işçi sendikalarının nakit ücreti ve dolayısıyla reel ücreti daha yüksek saptaması halinde bu kere istihdam bu yüzden daha da azalır, gayrı iradi yahut açık işsizlik artar⁽¹⁶⁾.

Bu analiz şüphesiz ücretlerin ve fiyatların değişmesinin ekonominin diğer parametreleri ve fonksiyonları üzerindeki çeşitli ikinci dalga etkileri ihmal etmekte ve analizleri basitleştirmektedir. Nitekim, fiyatların değişmesi fiyat beklentilerinin değişmesine yol açar, bu da gerek yatırımları gerek tasarruf ve tüketimi etkileyebilir. Yine, reel ücretlerin değişmesi ise bir taraftan doğrudan emek talebini bir maliyet unsuru olarak etkilerken diğer taraftan istihdam ve işçilerin reel geliri yoluyla makro tüketim ve tasarruf meylini etkileyebilir. Fiyatlardaki değişmelerin ayrıca, likit servetin reel değeri (yahut Pigou etkisi) yoluyla da tasarruf ve tüketimi etkilemesi sözkonusudur.

Diğer taraftan ücretlerle ilgili olarak yukarıda verilen yorum ve varsayımlar yanında yine esasları Keynesgil olan farklı yorumlara rastlayabiliriz. Örneğin işçilerin para aldanmasına sahip oldukları ve emek talebinin reel ücret yanında nakit ücrete de bağlı olması gibi⁽¹⁷⁾.

Belki emek arzı ve emek piyasası dengesiyle ilgili yorumların hiçbiri tam tatmin edici değildir ve kurumsal varsayımlar içermektedir. Ücret yine de dışarıdan tâyin edilen bir veri niteliğindedir yahut para aldanması varsayımı geçerlidir. Fakat Keynesgil iktisatçılar buna rağmen Keynesgil makroekonomik sistemin Klasik ve Keynes sonrası Neo-Klasik sistemlerden daha gerçekçi olduğuna inanmaktadırlar⁽¹⁸⁾.

Müteakip kısımlarda Keynesgil sistem sadece talep yönüyle IS-LM eğrileri yardımıyla incelenecek, üretim fonksiyonu, emek arz ve talebi ve arz yönü bir kenara bırakılacaktır. Ücretlerin ve fiyatların değişmelerinin

¹⁶ Bu yorum, G.Ackley'e aittir, a.g.e.

¹⁷ Bu yorum, W.H.Branson'a aittir, a.g.e.

¹⁸ A.Klamer, *The New Classical Economics, Conversations with the New Classical Economists and Their Opponents*, 1984.

IS-LM eğrileri üzerindeki ikinci dalga etkileri de yine ihmal edilmiş olacaktır.

Keynes'in makroekonomik analizlere kazandırdığı 5. önemli kavram ve fonksiyonel ilişki ise ithalat meyli, yani ithalat reel düzeyinin o ülkenin reel gelir düzeyine bağlı olmasıdır. Buna paralel olarak bir ülkenin ihracatı ise ithalat yapan ülkelerin reel gelir düzeyine bağlı olup o ülkenin reel gelir düzeyi açısından veridir. Buna göre de Keynesgil sistemde dış ticaret veya uluslararası ilişkiler de hesaba katıldığında toplam arz ve talep denklemleri aşağıdaki şekli alır:

$$c(y) = i(r) + \bar{g} + \bar{x} = y + m = c(y) + s(y) + t(y) + m(y)$$

ve

$$y = c(y_d) + i(r) + \bar{g} + \bar{x} - m(y)$$

veya

$$i(r) + \bar{g} + \bar{x} = s(y) + t(y) + m(y).$$

Klasiklerde ise ithalat ve ihracat sadece fiyatlar genel düzeyindeki değişmelere bağlı kabul ediliyordu. Altın sisteminin terkedildiği günümüzde buna bir de döviz fiyatlarındaki değişmeleri eklemek gerekir.

Bu makalede amacımız maliye ve para politikalarının en temel ilkelerini saptamak olduğu için burada devletin mevcut olduğu, fakat dış ticaretin mevcut olmadığı kapalı modellerle çalışılacaktır. Ancak bu yaklaşımımız Keynes'in dış ekonomik ilişkiler alanındaki bu katkısının önemsenmediği anlamına alınmamalıdır.

C. BASİT KEYNES VE GENELLEŞTİRİLMİŞ KEYNES SİSTEMİ

Keynes, kitabında esas olarak; burada "Genelleştirilmiş Keynes Sistemi" adıyla anılan makro sistemi öne sürmüştür. Ancak, analizleri basit düzeyde göstermek üzere bir çok halde "Basit Keynes Sistemi" olarak anılan makro sisteme de başvurmuştur⁽¹⁹⁾.

Basit Keynes Sisteminde parasal parametrelerin reel dengeler, özellikle önemli olan reel gelir ve istihdam düzeyindeki etkileri tamamen ihmal edilir. Bu takdirde de para politikasının etkinliği sıfır, buna karşın maliye politikasının etkinliği tam olacaktır. Basit Keynes Sisteminin geçerli olması için iki uç varsayımdan biri veya ikisi bir arada görülmelidir: likidite tuzağının mevcudiyeti, yani atıl ankes talebinin menfi faiz

¹⁹ Bakınız: L.Klein, Gackley, W.H.Branson, R.Dornbusch ve S.Fischer ve Mükerrerrem Hiç, adı geçen eserler, vb.

elastikliğinin sonsuz olması ve yatırım fonksiyonunun menfi faiz elastikliğinin sıfır olması. Bu uç varsayımları kaldırarak atıl ankes talebinin eksi faiz elastikliğini sonsuz olmamakla beraber çok yüksek; yatırım fonksiyonunun eksi faiz elastikliğini ise sıfır olmamakla beraber düşük kabul edersek, "yatırım-tasarruf tutarsızlığı"nı içeren "Genelleştirilmiş Keynes Sistemi" karşımıza çıkar. Bu sistemde para arzı artırılması gerçei bir ölçüde reel gelir ve istihdamı artırır; fakat para politikası fazla etkin değildir. Maliye politikasının etkinliği ise Basit Keynes Sistemine kıyasla, faiz yükselmesi yüzünden biraz azalmaktadır. Fakat, yine de maliye politikası para politikasından çok daha etkindir.

Gerek Basit Keynes Sistemini gerek Genelleştirilmiş Keynes Sistemini ayırt etmek üzere önce IS-LM eğrilerini veren ve devletin varlığını içeren, dış ticareti ise hesaba katmayan denklemleri tespit edelim:

$$1- \frac{M}{P} = k(y) + I(r)$$

$$2- i(r) + \bar{g} = s(y) + t(y)$$

Burada:

\bar{g} : Devlet harcamaları reel düzeyidir. Devlet yatırım harcamaları net olarak hesaba girer.

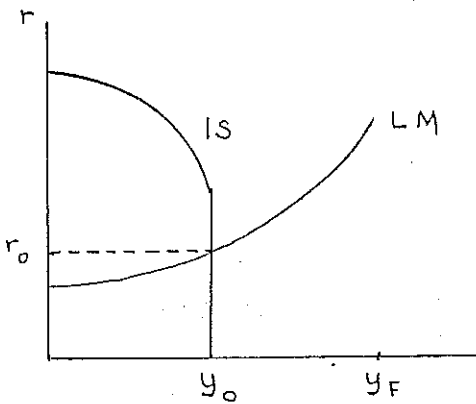
$t(y)$: Vergi meylidir. Reel vergi düzeyi reel gelirin fonksiyonu kabul edilmektedir. Burada vergi "net"dir; yani gelir transfer harcamaları vergi yekunundan tenzil edilmiştir.

Denklemlerdeki diğer işaretler bilinmektedir.

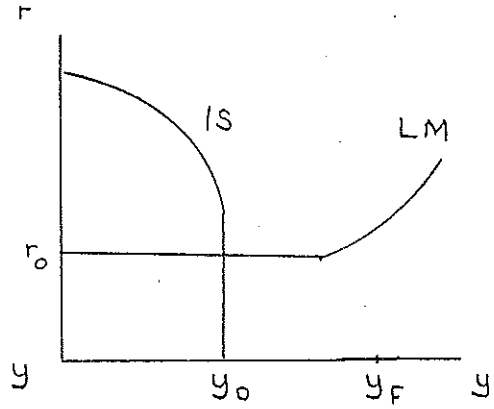
Birinci denklem bize para piyasası dengesini ve para arz ve talebi dengesini sağlayan r , y bilişimlerinin geometrik yeri olarak LM eğrisini vermektedir. İkinci denklem ise yatırım tasarruf (yatırım + devlet harcamaları = tasarruf + vergi) eşitliğini sağlayan r , y bilişimlerinin geometrik yeri olan IS eğrisini vermektedir. LM müspet, IS menfi eğimlidir. Ekonomide talep yönünden denge LM, IS eğrilerinin kesiştiği noktadır. Bu noktada hem para piyasası dengesi hem yatırım tasarruf dengesi şartı gerçekleşmektedir. Buradan hareketle Basit Keynes ve Genelleştirilmiş Keynes Sisteminde denge LM-IS eğrileri yardımıyla aşağıda verilmektedir.

a) Basit Keynes Sisteminde Denge

Yatırımın eksi faiz elastikiyetinin belirli bir faiz oranından sonra sıfır olması IS eğrisini o faizden sonra dikleştirir. LM eğrisi ise bunun altından geçmektedir. Bu durumda faiz ve parasal parametreler ne olursa olsun, ekonomide tek bir reel gelir düzeyi oluşacaktır. Bu durum **Şekil 1a**'da gösterilmektedir. Bu gelir düzeyi ise şekilde y_f ile ifade edilen tam istihdam gelir düzeyinin çok altında varsayılmaktadır.

Şekil 1a

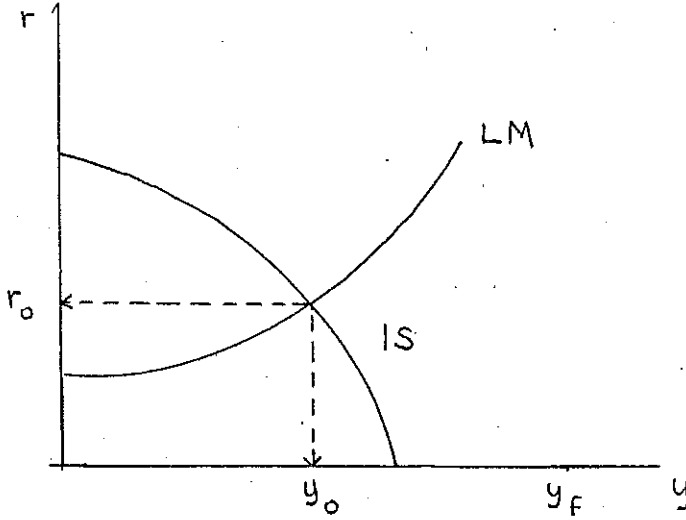
Şekil 1b

Şekil 1b'de ise $-i_{er} = 0$ varsayımı yanında r_0 'de $-L_{er} = \infty$, yani likidite tuzağı mevcut varsayılmıştır. Bu durumda faiz haddi de değişmeyecek ve r_0 düzeyinde kalacaktır. Önemli olan, faiz haddi değişsin değişmesin $-i_{er} = 0$ varsayımı sonucu ekonomide tek bir reel gelir düzeyi oluşacaktır.

b) Genelleştirilmiş Keynes Sisteminde Denge

Daha gerçekçi olarak yatırım fonksiyonu için $1 > -i_{er} > 0$; yerine $-L_{er} \neq \infty$, yani likidite tuzağı ise mevcut değil varsayarak, makroekonomi literatüründe "Genelleştirilmiş Keynes Sistemi" olarak adlandırılan sistemi özetlemiş oluruz. Bu sistemde IS ve LM eğrilerinin kesiştiği nokta denge faiz haddini ve denge gelir düzeyini verir. Bu husus **Şekil 2**'de gösterilmektedir. Şekilde de görüldüğü gibi, denge reel gelir düzeyi (y_0) yine tam istihdam reel gelir düzeyi (y_f)'in çok altındadır. Faiz haddinin sıfıra düşürülmesi halinde dahi tam istihdamın sağlanamayacağı açıktır.

Genelleştirilmiş Keynes sisteminde para ve mal piyasaları dengesi bir arada oluşmaktadır; yani "ikilem" (**dichotomy**) sözkonusu değildir. Nitekim, dengeye ulaşılırken hem faiz haddi ve para piyasası dengeleri hem de yatırım-tasarruf düzeyi (mal piyasaları) değerleri değişmektedir.

Şekil 2

D. KEYNESGİL SİSTEMDE VE DEPRESYON DÖNEMİNDE MALİYE VE PARA POLİTİKALARI

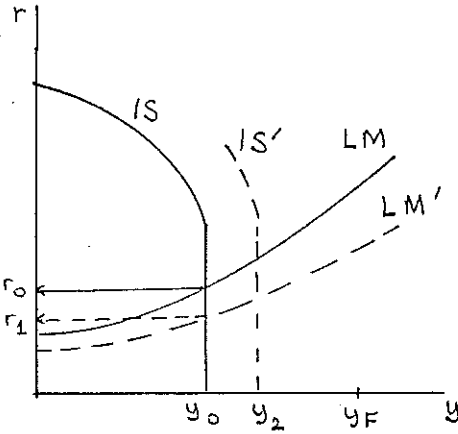
Keynesgil makroekonomik sistemde maliye ve para politikaları 1929-34 Büyük Dünya Buhranını izleyen yıllarda ve daha ziyade konjonktürün depresyon dönemi şartlarına göre ve bu şart için Keynes'in ileri sürdüğü politika tavsiyeleri çerçevesi içinde ele alınıyordu. Buna göre, depresyon döneminden kurtulmak ve tam istihdama ulaşmak konusunda para politikası fazla etkin değildir; bu politika ancak yardımcı bir politika olarak kullanılabilir. Maliye politikası, özellikle devlet harcamalarının yükseltilmesi ise çok daha etkindir. Vergi meylinin düşürülmesi de, devlet harcamalarının artırılması politikasına kıyasla daha az etkin olmakla beraber, uygulanabilir. Vergi meylinin düşürülmesi kullanılabilir geliri yükseltecektir. Bu da MPC uyarınca toplam tüketim harcamalarını artırarak toplam talep, reel gelir ve istihdam düzeyini yükseltir. Fakat MPS uyarınca vergilerin düşürülmesi sonucu artan kullanılabilir gelirin bir kısmı harcamalara yöneltilemez. Bu da vergi meylinin düşürülmesinin etkinliğini devlet harcamaları artışına kıyasla nispeten azaltılır.

1. Basit Keynes Sisteminde Maliye ve Para Politikaları

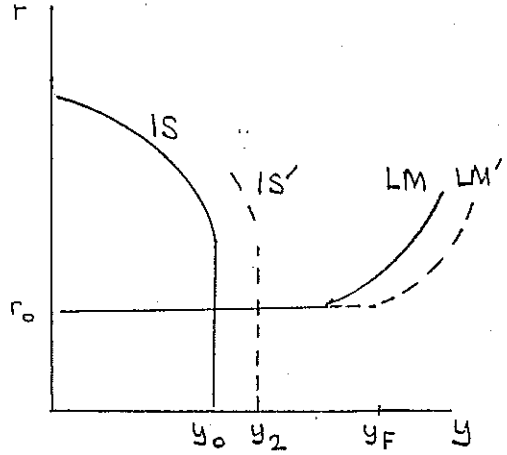
En uç varsayımları içeren Basit Keynes Sisteminde bu uç varsayımların varlığı dolayısıyla para politikasının etkinliği sıfırdır. Yani para arzı arttırılırsa dahi, bu artış likidite tuzağının mevcudiyeti (LM eğrisinin yatay yahut sonsuz elastik olması) dolayısıyla faiz oranını değiştirmez. Yahut likidite tuzağı mevcut olmasa ve faiz değişse dahi faizdeki değişme yatırım fonksiyonunun eksi faiz elastikliğinin sıfır (ve IS eğrisinin dik) olması dolayısıyla yatırım düzeyini değiştirmez. Şekil 3a ve b'den izlenebileceği gibi para arzının artması likidite tuzağı dışında ve LM eğrisi-

nin müspet eğimli kısmı için aşağı kayacaktır. **Şekil 3a**'da likidite tuzağı mevcut varsayılmadığı için faiz haddi düşmekte (r_0 yerine r_1) fakat reel gelir düzeyi aynı (y_0) kalmaktadır. **Şekil 3b**'de likide tuzağı olduğu için faiz de aynı düzeyde (r_0) kalmaktadır.

Para politikasının etkinliğinin sıfır olmasına karşı maliye politikası tam etkinlik gösterecektir. (g)'nin yükseltilmesi veya $t(y)$ 'nin düşürülmesi IS eğrisinde bir sağa kayma yaratır. Aynı düzey devlet harcaması artışı vergide başlangıç olarak aynı düzey azalmaya kıyasla IS eğrisinde daha büyük bir kayma yaratır. Bu durumda likidite tuzağının olmadığı **Şıkta (3a)** reel gelir yükselirken (y_2) faiz de yükselir (r_2 olur). Likidite tuzağının mevcut varsayıldığı **Şıkta (3b)** reel gelir yükselmekle beraber (y_2) faiz aynı kalır (r_0).

Şekil 3a

Şekil 3b

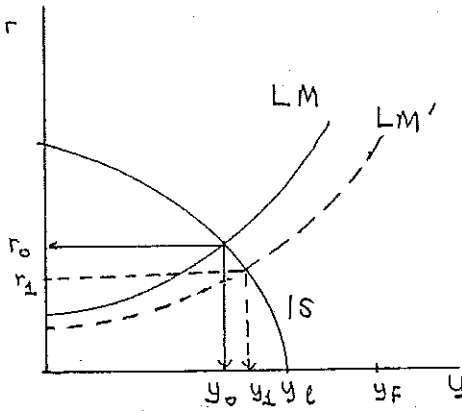
Basit Keynes Sisteminde maliye politikasının niçin tam etkinlik gösterdiği şekillerden de kolayca izlenebilmektedir. Devlet harcamalarında bir artış veya vergideki bir azalma halinde bunun etkileri olduğu gibi reel gelire yansımakta ve reel gelir (çarpan katsayısı uyarınca veya çarpan katsayısının yükselmesi dolayısıyla) artmaktadır. Faiz değişmemekte, değişse dahi bu reel geliri düşürecek yönde bir etki yaratmamaktadır. Kısaca çarpan mekanizması hiç bir faiz kaybına uğramadan işlemektedir.

Bunun yanında maliye politikasının etkinliğinde önemli rol oynayan başka bir husus şudur: devlet harcamalarını yeterince yükselttiğimiz (yahut vergileri yeterince düşürdüğümüz) takdirde ve IS eğrisinin sağa yeterince kaymasının bir sonucu olarak ergeç tam istihdam dengesine ulaşmak mümkündür. Bu husus sadece Basit Keynes Sistemi için değil, Genelleştirilmiş Keynes Sistemi için de geçerlidir⁽²⁰⁾.

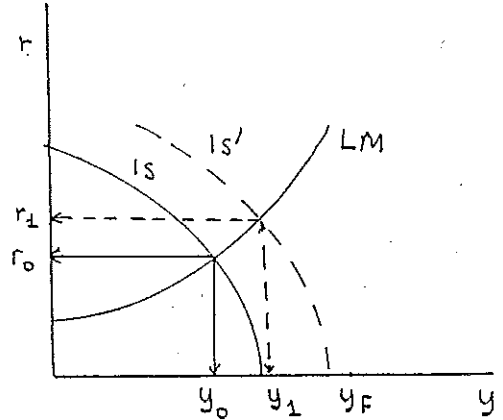
²⁰ Bakınız: G.Ackley, W.H.Branson, R.Dornbusch ve S.Fischer, adı geçen eserler. Aynı zamanda R.A.Musgrave ve P.B.Musgrave, **Public Finance in Theory and Practice**, 1984, Kısım: Altı.

2. Genelleştirilmiş Keynes Sisteminde Maliye ve Para Politikaları

Daha gerçekçi olan Genelleştirilmiş Keynes Sisteminde para politikasının etkinliği sıfır değildir. Fakat, Keynes'e göre (depresyon dönemi şartlarında) yine de fazla değildir. Bu, temelde atıl ankes talebinin eksi faiz elastikliğinin çok yüksek, yatırım fonksiyonunun eksi faiz elastikliğinin ise çok düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Birinci varsayım LM eğrisinin eğimini arttırmaktadır. Bu durumda para arzı artışı halinde gerçel LM eğrisi sağa kayacaktır (Şekil 4a'da LM); fakat faizde fazla bir düşme meydana gelmeyecektir. Yatırım fonksiyonunun eksi faiz elastikliğinin düşük olması ise IS eğrisini nispeten dikleştirir. Bu durumda faizdeki düşme reel gelir düzeyinde fazla bir artış meydana getirmemektedir. Bu durum Şekil 4a'dan izlenebilir. Para arzı artışı karşısında LM sağa kayarak LM' olmuş, denge r_1 veya y_1 olarak değişmiştir. Gerek faiz düşüşü gerek reel gelir artışı çok azdır.

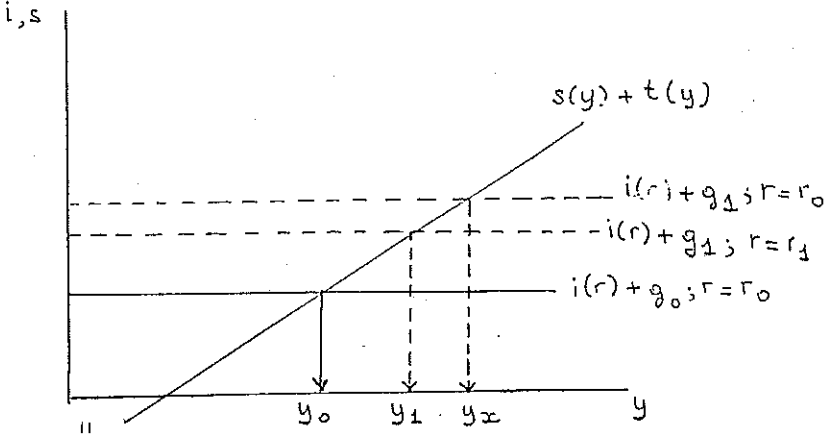
Şekil 4a

Şekil 4b

Yine şekilden açıkça görüldüğü gibi, teorik olarak para arzı artışı yoluyla faiz oranını sıfıra düşürsek bile y_1 denge gelir seviyesi geçerli olacak, fakat tam istihdam gelir düzeyine (y_f) ulaşmak mümkün olmayacaktır. Para arzı ile birlikte fiyat artışının meydana getirebileceği ikinci dalga etkiler ve mahzurlar ayrıdır. Buna karşı maliye politikası yine daha etkindir ve tavsiye de edilen maliye politikasıdır. Devlet harcamaları artışı politikasının vergi meylini düşürmeye kıyasla daha etkin olacağını burada yeniden hatırlatmak gerekir. Şekil 4b'de IS eğrisinin bu iki nedenden biri veya ikisi sonucu sağa kayması ile r_1 ve y_1 dengeleri oluşacaktır; r 'de az bir yükselme, y 'de önemli bir artış meydana gelebilecektir. Burada maliye politikasının Genelleştirilmiş Keynes Sisteminde Basit Keynes Sistemine kıyasla biraz daha az etkin olduğunu da yeniden önemli belirtmek gerekir. Çünkü IS eğrisinin ($g \uparrow$ veya $t(y) \downarrow$ ile) yukarı kayması sonucu kısmen faiz de yükselmekte, bu da özel yatırımların

reel düzeyini düşürmektedir. Böylece de reel gelir artışında bir ölçüde kayıp vuku bulmaktadır. Bunu **Şekil 5** yardımıyla, daha basit bir analiz düzeyinde de gösterebiliriz.

Şekil 5

Şekil 5'de görüldüğü gibi, g 'deki faiz oranı r_0 'da ve dolayısıyla özel yatırım aynı düzeyde kalsaydı reel geliri y_x düzeyine yükseltecekti. Fakat faizin yükselmesi $i(r)$ 'yi, yani özel yatırım düzeyini bir miktar düşürmektedir. Buna göre de yeni reel gelir düzeyi y_1 olacaktır.

3. Konjonktüre Karşı Maliye Politikası

Depresyon döneminde istihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması için uygulanacak maliye politikaları devlet harcamalarının yükseltilmesi ve/veya vergi meylinin düşürülmesi mutlaka bütçe açığı yaratacaktır. Gerçi bu politikalar sonucu reel gelir yükseleceği ve bu nedenle vergi ikinci bir aşamada artacağı için, bütçe açığı ilk aşamadakinden daha az olur. Fakat bütçe açığı verilmesi kesindir. Ne var ki, Keynes'in de işaret ettiği gibi, bu bütçe açığı, yahut para politikası uygulanmış ve para arzı yükseltilmişse, bu para arzı artışı mutlaka enflasyona yol açmaz. Çünkü, bu politikalar herşeyden önce reel gelir yahut üretimi arttıracaktır. Şüphesiz ki, üretim artışıyla birlikte azalan verim ve artan marjinal maliyet kanunu uyarınca maliyet ve fiyatlar da bir ölçüde yükselir. Bu husus ileride ayrı olarak ele alınacaktır. Bu kısımda ele alınacak husus şudur. Keynes'e ve Keynesgil iktisatçılara göre depresyon döneminde işsizliği önlemek üzere uygulanan maliye politikaları sonucu bütçe açık verecek ve bu da diyelim ki, iç borçlanma yoluyla karşılanacaktır. Buna karşın, konjonktürün refah dönemlerinde, özellikle enflasyonun başgösterdiği hallerde bu eğilimi önlemek üzere bu kere yukarıdakinin tersi politikalar uygulanacaktır; yani, devlet harcamaları reel düzeyi düşürülecek ve/veya vergi meyli yükseltilecektir. Öyle ki, bu kez bir bütçe fazlası doğmuş olacaktır. Bununla da depresyon döneminde yapı-

lan iç borçlar ödenir ve kamu bütçesinde denge ise uzun dönemde ve konjonktür dalgası boyunca sağlanmış olur⁽²¹⁾.

4. Vergi Meylinin Düşürülmesi ve Gelir Vergisinde Müterakkiliğin Arttırılması

Buraya kadar ki incelemelerimizde depresyon döneminde vergi meylinin düşürülmesi politikası en basit düzeyde ele alınmıştır. Bu analize göre, vergi meylinin düşürülmesi kullanılabilir geliri yükseltecek, hanehalkları bu artan kullanılabilir gelirden bir kısmını MPS uyarınca tasarruf etmekle beraber daha büyük kısmını MPC uyarınca tüketim harcamalarına yönelteceklerdir. Bu da toplam talep, dolayısıyla da reel gelir ve istihdam düzeyini yükseltecektir.

Burada Keynes'in işaret ettiği başka bir vergi politikasını da ele almak gerekir. Bu da özellikle gelir vergisinde müterakkiliğin arttırılmasıdır. Bu vergi meyli ve hasılatının düşürülmesinden (veya yükseltilmesinden) ayrı ve onun yanında bir başka politika aleti olarak düşünülmelidir. Gelir vergisinde müterakkiliğin arttırılması kuşkusuz sosyal adalet yönünden müspet etkiler yaratacaktır, çünkü bu politika hanehalkları arasında kullanılabilir gelir farklarını azaltır. Fakat bu politika Keynes'e göre aynı zamanda makro tüketim meylini, tüketim harcamalarındaki artış ise toplam talep ve dolayısıyla üretim ve istihdam düzeyini yükseltecektir. Keynes'e göre düşük gelirli fertlerin yahut hanehalkının MPC'si yüksek, MPS'si düşüktür. Yüksek gelirli fertlerin yahut hanehalklarının ise MPC'si düşük, MPS'si yüksektir. Bu durumda gelir vergisinin daha müterakki hale getirilmesi ve bu grubun kullanılabilir gelirlerinin eskiye kıyasla düşürülmesi, bunların MPC'sini yükseltir; ekonominin bütününe yahut tüm hanehalklarının kullanılabilir gelirlerinin bunlardan alınan vergilerin düşürülme yoluya yükseltilmesi de makro MPC ve MPS'de benzer yönde etkiler yaratır. Kaldı ki, gelir vergisinde müterakkilik ayrıca vergi sisteminde otomatik istikrar sağlayan bir ilkedir. Çünkü konjonktürün düşük dönemlerinde daha az gelir vergisi alınır; bu da tüketim harcamalarındaki büyük düşmeleri bir ölçüde önler. Yüksek konjonktür dönemlerinde ise aksi ortaya çıkar ve tüketim harcamalarının çok yükselmesi bir ölçüde önlenir⁽²²⁾.

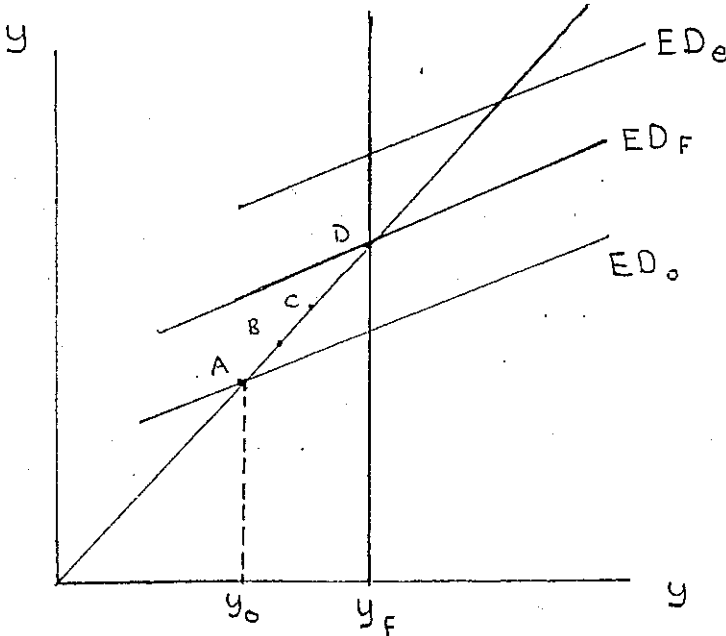
5. Tam İstihdam Hedefi, İşsizlik ve Fiyat Artışı Oranı Seçimi (Philips Eğrisi Analizi)

Buraya kadar ki analizlerimizde başlangıçta deflasyonist açık veya efektif talep noksanı ve eksik istihdam olan bir gelişmiş ekonomide hedefin tam istihdam noktasına varmak olduğu ilkesinden hareketle, bu

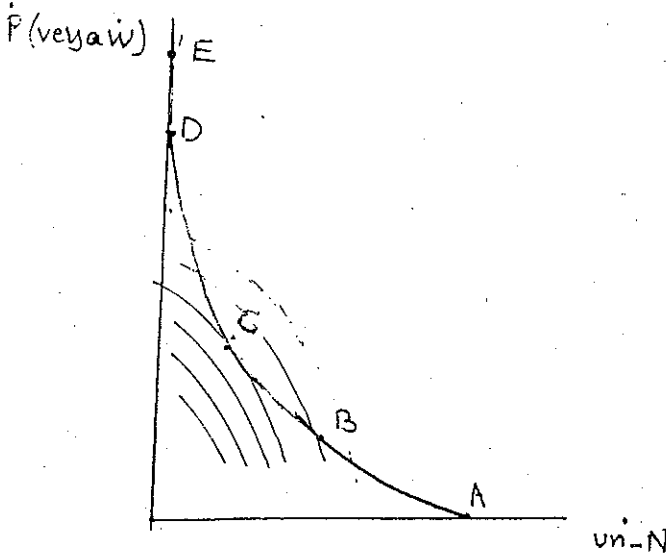
²¹ Alvin Hansen, *Business Cycles and National Income*, 1951.

²² R.A.Musgrave ve P.B.Musgrave, a.g.e., s.600.

hedefe varmak hususunda maliye ve para politikalarından hangisinin daha etkin olduğu tartışılmıştı. Fakat, toplam talebin artırılması ile birlikte üretim de artarken emekte azalan marjinal verimlilik veya artan marjinal maliyetler ilkesi uyarınca maliyet ve mal fiyatlarında da yahut Fiyatlar Genel Düzeyinde de bir artışın meydana gelmesi kaçınılmazdır. Demek ki, toplam talebin artırılması sonucunda bir taraftan işsizlik oranı azaltılırken diğer taraftan gerek nakit ücretler gerek fiyatlar da artacaktır. Fiyat artışı ise belirli bir noktadan sonra, kritik, yani enflasyonist ve mahzurlu kabul edilebilir. Bu durumda hükümet maliye ve/veya para politikaları yoluyla toplam talebi, üretimi ve istihdamı arttırmayı planlarken hedef olarak tam istihdam noktasını seçmez. Bunun yerine daha düşük bir istihdam noktasını seçer, yani bir miktar işsizlik kabul edecektir. Öyle ki üretimin bu noktaya kadar artırılması maliyet ve fiyatları kritik olan fiyat artışı oranının üstüne çıkartmayacaktır. Kamuoyu ve hükümete göre bu noktadan sonra fiyat artışlarının marjinal sosyal mahzurları işsizliğin marjinal sosyal mahzurlarından ağır basmaktadır ve bu noktada ise ikisinin marjinal sosyal mahzuru eşit olur. Toplam sosyal mahzuru en aza indiren nokta budur. Bu analizler Philips Eğrisi yardımıyla yapılmaktadır. Burada toplam talep ve üretim düzeyi seçimi önce basit bir efektif talep analizi yardımıyla gösterilmekte (Şekil 6a), bunun yanında fiyat artışları ile işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi tespit için çok basit ve kısa dönemli bir Philips eğrisi verilmektedir (Şekil 6b). Başlangıç döneminde efektif talep düzeyi (ED_0) y_0 reel gelir (üretim) düzeyi dengesi vermektedir diyelim (Şekil 6a). Bu noktadan hareketle hükümet maliye ve para politikalarını efektif talebi (ED_f)'ye yükseltecek şekilde ayarlarsa tam istihdam reel gelir düzeyine (y_f) ulaşılacaktır. Fakat, bu beraberinde mahzurlu kabul edilen yüksek fiyat artışı getirdiği için seçilmeyecektir.

Şekil 6a

Şekil 6b

Efektif talep ED_0 ve A noktasından D noktasına doğru yükselirken çeşitli istihdam veya tersi işsizlik oranı ile fiyat artışları bileşimleri alternatifleri karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, B noktası A'ya kıyasla daha az işsizlik oranı ve düşük bir fiyat artışı verecektir. C noktası ise B'den daha az işsizlik oranı, daha fazla bir fiyat artışı verecektir. D noktasında işsizlik oranı sıfırdır; en azından talep noksanından doğan işsizlik sıfırdır, ekonomide sadece friksiyonel işsizlik ve sektörel bazdaki bünyesel işsizlik söz konusu olabilir. Kamuoyu ise bu D noktasına ulaşmak halinde meydana gelecek fiyat artışı çok olacağı için optimal nokta ve hedef olarak D'yi değil, diyelim ki C noktasını seçebilir. Makro üretim fonksiyonuna dayanan bu işsizlik ve fiyat bileşimleri Şekil 6b'de fiyat artışı (P) veya nakit ücret artışı (W) ile işsizlik oranı (un-N), temsil eden eksenlerde gösterilebilir.

Azalan marjinal fiziki verimlilik ilkesi dolayısıyla eğri orjine (0) dış bükey olacaktır. Bu eğri, onu ilk ortaya atan İngiliz iktisatçının adı ile ve Phillips Eğrisi olarak anılmaktadır. A, B, C, D noktaları Phillips Eğrisi üzerinde de gösterilmiştir. Kamuoyu ve hükümet, diyelim ki D noktasını (veya B noktasını) değil, C noktasını seçecektir. O halde, maliye ve/veya para politikaları yoluyla efektif talebin yükseltilmesinde hedef D (veya B) değil C noktası olmalıdır. Şayet sosyal eş-mahzur eğrileri tasavvur edilecek olursa, artan marjinal eş-mahzur ilkesi dolayısıyla bu eğriler orjine dış bükey olur ve orjinden uzaklaştıkça eş-mahzur artar. C noktasının seçimi bu eğrilerin birinin bu noktada Phillips eğrisine teğet olduğu anlamına gelir. Demek ki bu nokta üretim imkânlarımız içinde toplam sosyal mahzuru asgari noktada tutan noktadır. Kuşkusuz sosyal eş-mahzur eğrileri tamamen teorik bir kavramdır ve hesaplanması mümkün değildir. Kaldı ki faydanın ölçülemeyeceği ilkesi uyarınca fertlerin fayda ve mahzurlarını birbirleriyle toplamak da imkânsızdır.

Burada Phillips eğrisi çok basit şekilde ele alınmış ve daha derinlemesine bir analize gidilmekten kaçınılmıştır. Çünkü bu makalede amacımızın hükümetin para ve maliye politikasını düzenlerken hedef olarak mutlaka tam istihdam noktasını seçmeyeceğini göstermekten ibarettir. Ancak burada şu hususu da belirtelim ki, kısa vadeli Phillips Eğrisi yanında nakit ücret yükselmeleri ve fiyat artışı beklentilerinin değişmesi sonucu ortaya çıkartılabilecek, uzun vadeli Phillips eğrisi de Keynesgil iktisatçılara göre, kısa vadeliye kıyasla daha dik olmakla beraber, yine de orjine dış bükey bir eğridir; örneğin dik değildir, çünkü uzun vadede de para aldatması bir ölçüde devam eder⁽²³⁾. Diğer taraftan, efektif talep enflasyonist açık yaratmış bir düzeyde ise (**Şekil 5a**'de ED_e) o zaman Phillips Eğrisi şeklinde P ekseninde, diyelim ki E noktasında bulunuyoruz demektir. Bu durumda da efektif talep yine ters maliye ve/veya para politikaları yardımıyla ED_e 'ye ve D noktasına düşürülebilir.

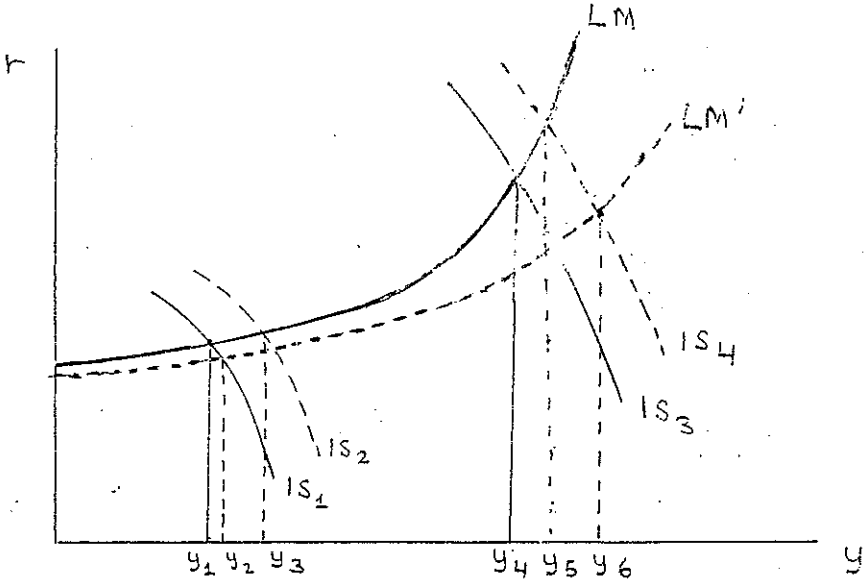
E. KEYNESGİL SİSTEMDE MALİYE VE PARA POLİTİKALARININ DAHA GENİŞ BİR PERSPEKTİF İÇİNDE İNCELENMESİ

1. Depresyon Döneminde Uygulanacak Maliye ve Para Politikalarına Karşın Resesyon Dönemlerinde Uygulanacak Politikalar

Yukarıda gelişmiş bir ekonomide uygulanması gerekli maliye ve para politikaları arka planda depresyon dönemleri için incelenmiş ve şu sonuçlara varılmıştı: Maliye politikaları daha etkindir ve özellikle devlet harcamalarının artırılması vergi meylinin düşürülmesinden daha az etkindir. para politikaları ve para arzının artırılması ise fazla etkin değildir. O halde, maliye politikaları esastır; para politikaları uygulaması maliye politikalarına yardımcı kabul edilebilir. Bu analiz sonuçları daha gerçekçi olan Genelleştirilmiş Keynes Sistemine dayandırılmaktadır. Fakat depresyon dönemi şartlarını aşarak soruna daha geniş bir perspektif içinde baktığımız takdirde bu yargılar değişmektedir. Bunun için reel gelir ve faiz çok daha geniş bir dizi (**range**) içinde ele alınmalıdır. Böyle bir perspektif **Şekil 7**'de sunulmaktadır ve LM ve IS eğrileri çok geniş bir dizi içinde verilmektedir. Analizin arka planında yine gelişmiş ekonomiler ve Genelleştirilmiş Keynes Sistemi vardır⁽²⁴⁾.

²³ Phillips Eğrileri hakkında, uzun vadeli Keynesgil Phillips Eğrisi dahil ayrıntılı bilgi için: W.H.Branson, a.g.e., Bölüm 18 ve referansları.

²⁴ W.H.Branson, a.g.e., Bölüm 5 ve 9.

Şekil 7

Şekil 7'den de izleneceği gibi, depresyon dönemlerinde LM eğrisinin elastikliğinin çok yüksek olduğu ve para arzı artışıyla LM eğrisinin sağa kayması (LM') olması durumunda reel gelir dengesi IS_1 olduğuna ve başlangıç reel gelir dengesi ise y_1 olduğuna göre, para arzı artışı reel geliri sadece y_2 'ye yükseltmektedir. Halbuki maliye politikaları uygulanması (devlet harcamalar artışı ve/veya vergi meylinin düşürülmesi) ile IS eğrisinin sağa kayarak IS_2 olması durumunda reel gelir y_3 gibi daha yüksek bir düzeye ulaşabilmektedir. Kısaca, Keynes'in de belirttiği gibi, depresyon döneminde maliye politikası para politikasından daha etkindir.

Fakat bu sefer ekonomide başlangıç dengesinin IS_3 'ün geçerli olması sonucu y_4 gibi daha yüksek bir düzeyde bulunduğunu varsayalım. Bu düzeylerde LM eğrisinin eksi faiz elastikiyeti artık düşüktür. Buna göre de para arzı artışı sonucu meydana gelen yeni LM' eğrisi ilk LM eğrisinden uzaklaşır görünmektedir (belirli faiz oranı için yatay mesafeler aynıdır fakat LM eğrisi dikleştiğinde böyle bir uzaklaşma sözkonusu olur). Bu durumda da para politikası daha etkin olacaktır. Nitekim; para arzı artışı durumunda reel gelir düzeyi y_6 'ya yükselmektedir. Buna karşın, maliye politikası yoluyla IS eğrisinin sağa kaydırılması ve IS_3 yerine IS_4 'ün kaim olması halinde reel gelir düzeyi y_5 'e kadar ve daha az yükselbilecektir. Gelir düzeyinin başlangıçta yüksek olması, para arzının göreceli olarak dar gelmeye başlaması ise konjonktürün depresyon dönemlerinde değil, daha çok resesyon (yüksek gelirden biraz düşme veya büyüme hızında yavaşlama) dönemlerinin özelliklerini oluşturmaktadır. O halde, yine Keynesgil analiz çerçevesinde kalmakla beraber depresyon dönemlerinin aksine, resesyon dönemlerinde bu kere para politikasının daha etkin, maliye politikasının ise daha az etkin olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

2. Maliye ve Para Politikalarının Seçiminde Etkinlik Dışındaki Etkenlerin Hesaba Katılması

Buraya kadarki analizlerimizde maliye politikaları (a: devlet harcamaları artışı; b: vergi meylinin düşürülmesi) ile para politikası (para arzının artırılması) sadece "etkinlik" açısından ele alınmıştı. Burada etkinliğin anlamı reel geliri ne kadar yükselteceğidir. Para arzının ne yoldan arttırılacağı üzerinde ise durulmayacaktır. Fakat gelişmiş ekonomilerde en çok başvurulan yol hükümetten bağımsız olan Merkez Bankalarının reeskont haddi ile birlikte açık piyasa işlemleridir (piyasada esham tahvil satışlarıdır).

Ancak maliye ve para politikası ekonomiyi reel gelirin yükseltilmesi yanında başka yönlerden de etkiler ve uygulanacak politika konusunda kesin bir karara varabilmek üzere diğer önemli bazı etkenlerin daha hesaba katılması gerekir. Bu diğer etkenler aşağıda kısaca ele alınmaktadır.

a) Gelirin Bileşimindeki Değişmeler

Maliye ve para politikaları sadece reel geliri değiştirmekle (eksik istihdamda iken toplam talep ve reel geliri yükseltmekle) kalmaz. Aynı zamanda gelirin (safi millî hasılanın) bileşimini de değiştirir. Farklı politikalar gelirin bileşimini aşağıdaki yönde değiştirecektir:

Devlet harcamalarındaki artış safi millî hasıla içinde devletin payını yükseltecektir. Bu arada faiz yükseleceği için ayrıca özel yatırım düzeyi ve toplam yatırımlar içinde özel yatırımların payı da düşecektir.

Vergi meylinin düşürülmesi ekonomide kullanılabilir gelir yoluyla özel tüketim düzeyini yükseltecektir. Kısaca safi millî hasıla içinde özel tüketimin payı yükselir. Buna karşın devlet harcamalarının aynı kalması ve reel gelirin yükselmesi devletin safi millî hasıla içinde payının azalması anlamına gelir. Diğer taraftan, reel gelirin yükselmesine paralel olarak faiz bir ölçüde yükseleceğinden özel yatırımlar da bir ölçüde azalır. Demek ki, safi millî hasıla içinde toplam yatırımların payı, toplam yatırımların içinde özel yatırımların payı ise az da olsa, bir ölçüde düşecektir.

Para arzının artırılması faizi düşürecek, bu da özel yatırımları yükseltecektir. Demek ki, safi millî hasıla içinde toplam yatırımların payının ve toplam yatırımlar içinde ise özel yatırımların payının artması hedef alınmış olmaktadır.

b) Reel Gelirdeki Değişmelerin İstenilen Düzeyde Gerçekleşmesi Olasılığı

Yine farklı politikalarda gelirin çok mu az mı yükseleceği kıstası (politikaların etkinliği yanında bir de reel gelirdeki bu değişimin gerçekleşme olasılığı üzerinde durmak gerekir. Nitekim:

Devlet harcamalarındaki artış gerçekleştirildiğinde bu politikanın çarpan etkisiyle tüketim harcamalarını ve reel geliri yükseltmesi kesin kabul edilebilir.

Vergi meylinin düşürülmesinin gerçekleştirilmesi durumunda kesin olarak kullanılabilir gelir değişir (arttırılmış olur). Fakat kullanılabilir gelirdeki bu değişim (artış mutlaka tüketim harcamalarında hemen bir artış meydana getirmeyebilir. Şayet hanehalkları bu vergi artışının, diyelim ki geçici olduğuna kanaat getirirlerse tüketim harcamalarını arttırmayabilirler; veya beklenenden daha az arttırabilirler. Bu da vergi politikasının fiiliyattaki etkinliğini azaltır.

Para arzının arttırılması ve faizin düşürülmesi mutlaka firmaların ve müteşebbislerin yatırım kararlarını etkiler. Burada kesinlik vardır. Bunun bir zaman alması ayrı konudur; yine daha önceki kısımlarda incelendiği gibi, elastiklikler yüzünden bu artışın fazla olmaması doğrudan "etkinlikle" ilgili bir konudur; "kesinlik kıstası" ile ilgili değildir.

c) Gecikmeler ve Politika Seçimi

Hesaba katılması gerekli son önemli kıstas "gecikme" kıstasıdır. İki türlü gecikme sözkonusu olabilir. Birincisi karar safhasındaki gecikmedir. İkincisi karar verildikten ve politika uygulandıktan sonra politikanın sonuç vermesi (reel geliri yükseltmesi) için geçecek süredir. Gecikme bu iki sürenin toplamı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devlet harcamalarında bir artış kararı verildiğinde bu, tüketim harcamaları yoluyla ekonomiyi hemen etkiler ve geliri arttırır. Fakat devlet harcamalarında artış kararının verilmesi Parlamentodan geçecektir. Bu arada Parlamentoda devlet harcamalarının ne kadar arttırılacağı yanında hangi alanlara, coğrafi bölgelere yöneleceği de uzun tartışmalara neden olabilir. Bu yüzden de devlet harcamaları artışı kararı gecikebilir. Ayrıca bazen gereğinin üstünde, bazen de gereğinin altında bir devlet harcaması artışına karar verilebilir.

Vergi meylinin düşürülmesi de yine bir kere karar verildiğinde hemen etkisini gösterebilir. Hanehalklarının bunu diyelim ki geçici kabul ederek tüketim harcamalarını arttırmamaları ayrı bir konudur. Fakat burada önemle belirtelim ki vergi meyli değişmesi de yine Parlamentodan geçecek bir karardır. Çok çeşitli sosyal grupları ilgilendirdiği için bu yüzden gecikmeler olabilir ve fiilen çıkan karar en uygun bir vergi meyli değişmesi (düşürülmesi) şeklinde ortaya çıkmayabilir.

Para arzının arttırılması ise hükümetten bağımsız olan Merkez Bankasının profesyonel olan yönetim kurulu üyeleri tarafından çok kısa bir süre içinde gerçekleştirilebilir. Bu kararda gecikme yoktur, hata payı çok az olabilir. Buna karşı faizin düşmesinin yatırım kararlarına etkisi bir

zaman alacaktır. Fakat, toplam olarak para arzı artışı kararındaki gecikme maliye politikalarına kıyasla daha az olacaktır.

Uygulanacak maliye ve para politikaları etkinlik yanında işte tüm bu kıstaslar yahut etkenler de hesaba katılarak karar verilmelidir.

3. Talep Enflasyonu ve Enflasyonist Açık Durumunda Uygulanması Gerekli Maliye ve Para Politikaları

Buraya kadarki incelemelerimizde esas itibariyle deflasyonist açık durumu ele alınmıştı. Gerek depresyon gerek resesyon durumu genel bir kategori olarak eksik istihdam dengesi ifade etmektedir; fark gelir seviyelerindedir ve bu hususta önemli olan gelir ve işsizlik açısından derece farkıdır. Fakat Keynes'in makroekonomik sisteminden (Genelleştirilmiş Keynes Sisteminden) hareketle enflasyonist açık ve talep enflasyonuna karşı politika reçeteleri de oluşturabiliriz. Bu şıkta toplam talep tam istihdam reel gelir düzeyinin üstündedir. Bu durumda reel gelir y_t düzeyinde kalmakta fakat fiyatlar sürekli olarak yükselmektedir (Şekil 5a'da ED_e toplam talep düzeyi şıkkı).

Bu takdirde deflasyonist açık ve efektif talep noksanına karşı uygulanan politikaların tam zıddının uygulanması gerekeceği açıktır. Nitekim, bu takdirde devlet harcamaları kısılmalı ve/veya vergi meyli yükseltilmelidir. Böylece kamu bütçesi ya fazlalık verecek, ya da başlangıçta kamu bütçesi açığı varsa bu açık tamamen veya büyük ölçüde kapanacaktır. Para alanında ise yine Merkez Bankası reeskont haddi ve açık piyasa işlemleri yoluyla para arzını azaltabilir, veya daha ılımlı durumlarda para arzı artış hızını düşürebilir.

Bu politika tedbirlerinin anlamı çok açık olduğu için burada daha fazla ayrıntılara inmeye gerek görülmemektedir.

F. FİİLİ UYGULAMALAR VE KEYNESGİL MALİYE VE PARA POLİTİKA TAVSİYELERİ

Keynesgil politika tavsiyeleri Keynesgil makro analizler doğrultusunda Büyük Dünya Buhranından ve 2. Dünya Savaşından sonra başarıyla uygulanmış, sonuçta konjonktür dalgalanmaları, depresyonlar, enflasyonlar geniş ölçüde bertaraf edilmiştir. ayrıca nisbi fiyat istikrarı içinde kayda değer bir büyüme ve gelişme sağlanmıştır. Fakat bu kere Keynesgil reçetelerin aksine birçok eğilimler de başgöstermiştir. 60'lı ve 70'li yıllarda ABD'de Vietnam Savaşı esnasında artan devlet harcamalarına ve Keynesgil iktisat danışmanlarının tavsiyelerine rağmen vergiler arttırılmamıştır. Böylece gerek bütçe açıkları, gerek dış ödemeler bilançosu açıkları giderek yükselmiştir. Enflasyonist eğilimler sürekli bir nitelik

kazanmıştır. Yine Keynesgil reçetelerin ters uygulamaları sonucu sosyal harcamalar da gerek ABD'de gerek Avrupa ülkelerinde devamlı yükseltilmiştir. Bu da hem devletin harcamalarını hem de işçi maliyetlerini yükselterek ekonomide enflasyonu körüklemek, işsizliği arttırmak yolunda eğilimler doğurmuştur. Parlamentolar, hükümetler ise gerek devlet harcamalarının saptanması konusunda ekonomide Keynesgil ince-ayarlama yapmak bir yana, bunları devamlı yükseltmek yoluna girmişlerdir. Demek ki, Keynesgil tavsiyelerin aksine, vergi meylli politikası da fiilen fazla başarılı olamamıştır. Çünkü bir kere vergi meylli düşürüldükten sonra bunu yükseltmek, hele vergi meylli ile ince-ayarlama yapmak politik nedenlerle hemen hemen imkânsız duruma gelmiştir.

Bu durumda özellikle ABD'de Keynes karşıtı bir çok önemli görüş ve akımlar belirmiştir ve bu akımlar yetmişli yıllardan itibaren ağırlık kazanmıştır⁽²⁵⁾. Bu yeni liberaller devletin küçülmesini ve bütçenin denkleştirilmesini tavsiye etmektedirler. Buna Milton Friedman ile rasyonel beklentiler varsayımı ile çalışan Neo-Klasikler dahildir. Ayrıca Milton Friedman Monetarist görüşle vergilerin sabit tutulmasını, maliye politikaları ve maliye politikası ayarlamalarından vazgeçilmesini, buna karşın para arzının sabit bir hızda yükseltilmesini önermektedir. Rasyonel beklentilerle çalışan Neo-Klasikler ise şok etkisi yaratmadığı sürece, değil sadece maliye politikasının, para politikasının da etkinliğini kaybedeceğini iddia etmektedirler. Fakat, onlar da M.Friedman gibi, devletin küçülmesini ve devlet müdahalelerinin azalması tavsiye etmektedir.

Küreselleşme, dış ticaretin serbestleşmesi, uluslararası sabit sermaye ve fon akımlarının artması ise fiyat istikrarını ve uluslararası rekabet dolayısıyla verimliliği ön plana çıkarmıştır. Bu durumda bütçe açıkları ve sosyal harcamalardaki savurganlık gerek Avrupa'da gerek ABD'de ciddi tartışma konusu yapılmaktadır⁽²⁶⁾.

Bu şartlar altında politikalar yine fiilen Keynesgil analiz çerçevesinde yürütülmekle beraber yön değiştirmiştir diyebiliriz. Nitekim, bugün için ABD bütçe açıklarını azaltmaya çalışmaktadır. Gerek ABD gerek Avrupa ülkeleri ayrıca sosyal masrafları kısmak yoluna girmişlerdir. Maliye politikasında bu köklü ve uzun vadeli değişimler yanında ekonomik konjonktürün denetimi ve düzeltilmesi ise maliye politikalarından ziyade Merkez Bankası tarafından yürütülen para politikaları yoluyla başarılmaya çalışılmaktadır. Ne var ki, Merkez Bankalarının bu politika ayarlamalarını yaparken monetarist görüşe dayanmaktan çok Keynesgil analizlere dayandığını gözlemekteyiz.

²⁵ A.Klamer, a.g.e., 1985.

²⁶ Bu gibi yeni eğilimler hakkında: J.Naisbitt ve P.Aburdane, **Mega-Trends 2000**, New York 1990 ve Paul Kennedy, **Prepaering for the Twenty-First Century**, Toronto 1993.

Kaynakça:

- Ackley, Gardner: **Macroeconomic Theory**, New York, 1961.
- Baumol, W.J.: **Economic Dynamics**, New York, 1959.
- Blaug, Mark: **Economic Theory in Retrospect**, 4 ed. Cambridge, 1985.
- Branson, William H.: **Macroeconomic Theory and Policy**, New York, 1977.
- Dornbusch, R. ve Fischer S.: **Macroeconomics**, 1990.
- Hansen, Alvin: **Business Cycles and National Income**, 1951.
- Hawtrey, R.G.: **Currency and Credit**, 1928.
- Hiç, Mürekem: **Büyüme ve Gelişme Ekonomisi**, 1994.
- Hiç, Mürekem: **Para Teorisi ve Politikası**, 1994.
- Kennedy, Paul: **Prepaering for the Twenty-First Century**, Toronto, 1993.
- Klamer, A.: **The New Classical Economics, Conversations with the New Classical Economists and Their Opponents**, 1984.
- Klein, R.L.: **The Keynesion Revolution**, 1961.
- Marshall, Alfred: **Currency and Credit**, 1912.
- Miller, R.L. ve Meiners, R.E.: **Intermediate Economics**, 1988.
- Musgrave, R.A.: **P.B. Musgrave, Public Finance in Theory and Proctice**, 1984.
- Naisbitt, J. ve Aburdano, P.: **Mega-Trends 2000**, New York, 1990.
- Piçou, A.C.: **Industrial Auctuation**, 1961.
- Schumpeter, J.A.: **History of Economic Analysis**, New York, 1955.